

Ajaloolane Estonia ehitusplaanide valguses: Eesti kunstielu suurim skandaal

Tallinna kunsti- ja arhitektuurimälestiste hävitamine on täiesti talumatuks muutunud.

Juttu tuleb Lembit Palutedre 1905. aasta revolutsioonile pühendatud monumendist, mis 2018.a. Tammsaare pargi rekonstrueerimise käigus puude varju nihutati. Tegelikult taheti monumendist vabaneda kohe pärast kuju püstitamist, kuid siis rünnati teose vormi, seda „kroonulikult pomposseks" ja „pateetilis-realistlikuks".

Nõuti, et ta asendataks selle eelkäija, Juhan Rahumäe kalmistule teisaldatud ning sealsete muude hauakividega võrreldes tagasihoidliku „monumentaalzhanri tippteosega".

„Juba stagnaajal olen korduvalt nõudnud, et J. Raudsepa teos toodaks tagasi oma kohale. Nüüd on aeg sellest uuesti kõnelda", kirjutas Enn Põldroos vahetult enne Eesti taasiseseisvumist. Stagnaajal, kui Lääs oli Nõukogude Liidu vastane, sobis Raudsepa skulptuur tegelikult ideoloogiliselt väljakule rohkem, sest seal sammub nuiade-haamritega relvastatud rahvas lipsustatud haritlasega eesotsas vaenuliku Lääne suunas. Aga taasiseseisvunud Eestis sai Läänest parim sõber ja kuju endisele kohale viia ei saanud.

Küll muudeti „1905" asukoht ja liikumissuund. Sest nüüd asuti lõpuks monumendi sisu kallale. Varem samuti rahvast kujutav kolmikfiguur oli pööratud teadagi „rõhujate ja vaevajate vastu", Toompea ehk valitsuse kantsi, kuid antud loo kontekstis ka eeskätt Kunstnike liidu, Kirjanike maja, Ku-Ku klubi, ühesõnaga, Eesti Parnassose poole.

Skandaalne ammusest ajast

Suurte ja sügavate vaimude arvates segab Palutedre „Rahvas" „Tammsaare ausammast", seetõttu tuleb see linnaruumist eemaldada. Tausta poolest meenutab praegune kolossaalseid mõõtmeid võtnud intriig Raudsepa skulptuuri püstitamisega (1931) kaasnenud „suurimat sensatsiooni ja skandaali kunstielus".

epl.delfi.ee

Estonia teater
Teater

Nimelt oli tookordne skandaal seotud asjaoluga, et Raudsepa poole pöörduti skulptuuri tellimuse sooviga seejärel, kui kujur Ferdi Sannamehelt olid saadud väidetavalt kõlbmatud kavandid. Ometi viimase poole keegi ei pöördunudki ja keegi oli esitanud need kõlbmatud kavandid Sannamehe nimel. Kujur ise sai sellest teada alles Päevalehe 6.06.1931.a. numbrist.

Praktiliselt sada aastat on nüüd möödas tookordsest skandaalist, mis on kahtlemata praeguse vaimseks isaks. Nimelt sama väljaanne kirjutab, et „meil on üksteise närimine ja üksteisele jala tahapanemine nii kunstnikkude kui ka kõigi teiste „ametimeeste“ seas kaunis harilik asi“.

Takso „reaalne“ peataja

Kõik vast teavad Georg Otsa tänava taksopeatust ja milline skulptuur selle vastas seisab. See on sama Sannamehe originaalteose järgi taastatud „Reaali poiss“. Isegi praegusel kujul meenutab monument kangesti Palutedre tööd. Sannamehe teos oli tegelikult kavandatud kolme figuuriga ja palju ulatuslikuma, monumentaalsemana, kuid oli tookord jäänud vahendite puudumisel lõpuni välja ehitamata.

Palutedre monumendi loomise ajal „Reaali poissi“ enam kohal ei olnud, seega on võimalik, et kujur soovis luua hävitatud skulptuurile „asendajat“.

Palutedre kompositsioonis leidis aga koha Sannamehe kavandatud südamesse haavatud mees. Kaugelt vaadates mõjuvad skulptuurid väga sarnaselt. Mõlemad on paigutatud antiigist inspireeritud fassaadi ette, lisades viimasele dünaamikat ja sellega orgaanilise terviku moodustades.

Nii „1905“ kui „Reaali poisi“ figuuridel on klassikalised proportsioonid ning nende juures ei leia me ühtegi konkreetset ajastut meenutavaid märke. Haavatud mehe käe asend ja proportsioonid sarnanevad Sannamehe Reaali poisi mõõkaga. „1905“ monumendi mees pole surnud, ta on küll raskelt pihta saanud, kuid toibudes on valmis uuesti võitlema.

Mehele Beethoveni nägu andmine lisaks sellele, et luuakse seos „Estoniaga“, viitab võimalusele, et skulptor tegi seda toetudes helilooja ja Kreutzwaldi vahelisele ajaloolisele seosele.

Isegi nõukogude ajal

Kõiki asjaolusid kogumis arvestades võib väita, et kuna Paluteder lisas oma eeskujuks peetud Vabadussõja monumendile ka naise ja lapse kuju, meil on tegemist kogu Eesti rahva, mitte ainult õppurite auks püstitatud ausambaga, ja seda suudeti imekombel teostada sügaval nõukogude ajal!

Seega sai Eesti nüüd lahti oma kõige rahvuslikumast ning ühtlasi oma tähtsuse ning tähenduse poolest New Yorgi Vabadussambaga võrreldavast skulptuurist.

Sellele monumendile sai saatuslikuks asukoht, nimelt oli ta paigutatud eelkõige endise ERKI ja Kunstnike Liidu maja vahemaal ning oli kultuurirahvale jätkuvalt pinnuks silmis. Kogu eelnenud „Estonia“ ümbruse ümberkorralduse põhjal tekib nüüd eelnimetatu valguses kahtlane tunne, et saades lõpuks lahti „Estonia“ fassaadist välja hüppavast „pompoossusest“, kuid suutmata „orvuks jäänud“ platsi „toekamate“ ja „ilusamate“ skulptuuridega organiseerida, otsustati likvideerida plats sootuks ning täita „tühi“ koht „Estonia“ teatri pikendusega. Tekkis ju ka juurdeehituse mõte alles pärast kaju eemaldamist. Mis alla prima, s.t kavanditeta ja otse lõuendile „maalima“ harjunud suurte ja sügavate vaimude puhul „kaunis harilik asi“.

Muidu võiks kogu pargis eelnevalt toimunud tegevust täiesti loogikavastaseks pidada. Kas tõesti viib puhtalt kadeduse pinnal tekkinud intriigi ja viha konkurendi vastu ka „Estonia“ hävitamiseni? Ja kas Eesti rahvas seda nüüd hoone kultuuri, ajaloo ja arhitektuuri tähenduse seisukohalt lubab?